

Tips til leverandører – hvordan jobbe med krav til aktsomhetsvurderinger

Dette er generelle tips til systemer og rutiner for etterlevelse av krav til aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv. Målet med kravene er å ivareta grunnleggende menneskerettigheter, internasjonal humanitærrett og anstendige arbeidsforhold, samt hindre miljøødeleggelser og korrupsjon, i kommunens leverandørkjeder. Middelet er aktsomhetsvurderinger.

Oslo kommunes krav bygger på **metoden aktsomhetsvurderinger** som beskrevet i internasjonalt anerkjente rammeverk som FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP), OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, i tillegg til åpenhetsloven.

Veiledning

I tillegg til rammeverkene kravene bygger på, finnes det flere veiledere og mulighet for kompetansebygging om hvordan bedrifter kan jobbe dynamisk med å gjennomføre aktsomhetsvurderinger for sin virksomhet og leverandørkjeden. Det norske kontaktpunktet for ansvarlig næringsliv har laget en innføringsversjon på norsk. Dette er en god start.

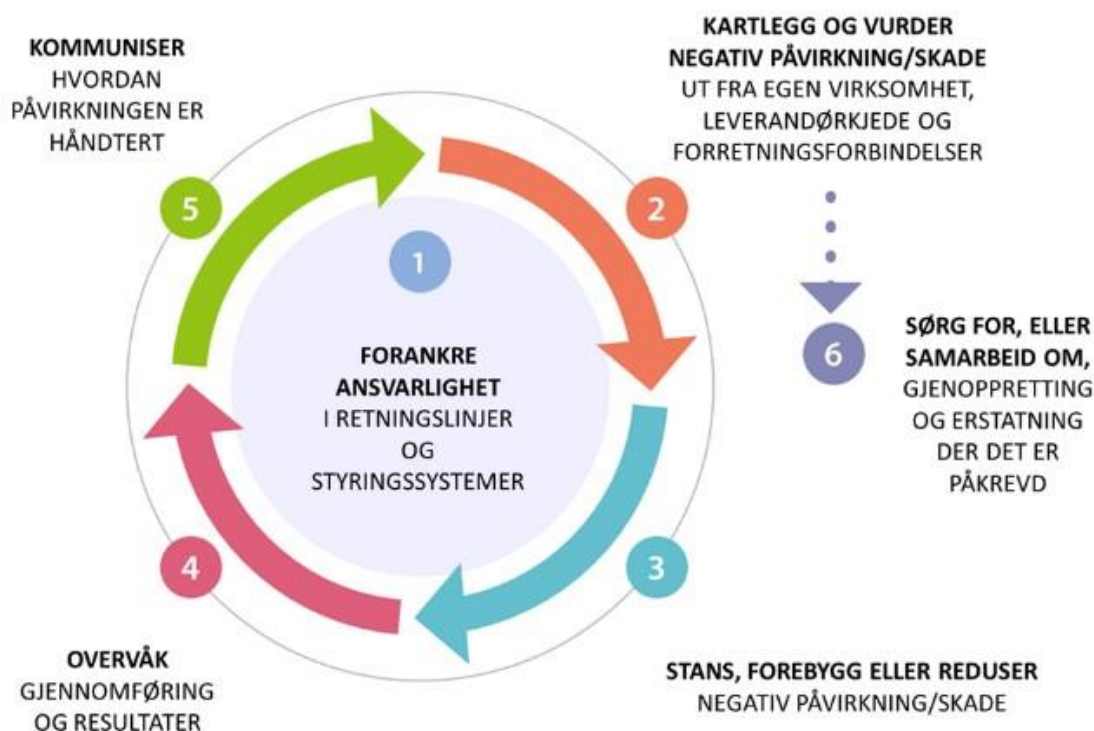
Innføringsversjonen er basert på en konkret veileder utviklet av OECD. Den er på engelsk og kan virke litt omfattende, men er veldig nyttig for deg som har kommet litt lengre i arbeidet. I tillegg har OECD sektorspesifikke veiledere og arrangerer kurs og opplæring.

Etisk handel Norge er et ressurscenter som gir praktisk rådgivning og veiledning om aktsomhetsvurderinger. De har i tillegg kurs og seminarer, hvor en hel del er åpent tilgjengelig.

Kort om aktsomhetsvurderinger

Aktsomhetsvurderinger er prosessbasert, til forskjell fra resultatbasert. Det vil si at selv om en virksomhet gjennomfører aktsomhetsvurderinger er det ikke en garanti for at virksomheten ikke har negativ påvirkning på mennesker, samfunn og miljø. Å være god på aktsomhetsvurderinger betyr at virksomheten er åpen og ærlig om utfordringer på relevante områder og håndterer dette på best mulig måte i samråd med sine interessenter (leverandører, arbeidere i leverandørkjeden, kunder, ekspertorganisasjoner og lignende) ut fra sine forutsetninger.

Metoden for aktsomhetsvurderinger har seks trinn (se figur 1 under) som beskriver hvordan virksomheter kan jobbe for mer ansvarlig forretningspraksis.

Figur 1: Aksomhetsvurderinger, Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv (2019)

For å sikre forankring (**trinn 1**) av ansvarlighet må dere ha relevante policyer og retningslinjer på plass, og effektive styringssystemer for implementering av disse. Forankring i ledelsen er avgjørende for at aktsomhetsvurderingene blir tilstrekkelig integrert i virksomheten og får den effekten kravene søker.

Sentralt for styringssystemer er virksomhetens arbeid med aktsomhetsvurderinger. Det vil si å kartlegge og vurdere negative påvirkning på mennesker, herunder arbeidstaker- og menneskerettigheter, eller miljø og korrupsjon i leveransen til kommunen (**trinn 2**). Kartlegging handler om å først danne seg et overordnet risikobilde, for så å prioritere risikoområder for grundigere kartlegging og tiltak. Videre handler det om å vurdere hvordan bedriften er involvert i eventuell negativ påvirkning, for å fastslå riktig respons. Involvering av interessenter er sentralt.

På bakgrunn av kartleggingen, stanser, forebygger eller reduserer dere den negative påvirkningen (**trinn 3**). Dette innebærer å utvikle og iverksette planer og rutiner for å forebygge framtidig negativ påvirkning.

Dere må vurdere hvilke tiltak som har effekt. Erfaringene dere gjør bruker dere for å forbedre prosesser og resultater i fremtiden (**trinn 4**). Gode systemer for å registrere og håndtere informasjon danner også grunnlaget for at virksomheten kan kommunisere eksternt.

Dere må være åpne og ærlige om utfordringer og tiltak (**trinn 5**). Dette trinnet handler om å kommunisere eksternt om hvordan virksomheten håndterer risiko, og om hvordan skade i egen virksomhet og i leverandørkjeden eller hos andre forretningsforbindelser er håndtert. Kommunikasjon med berørte rettighetshavere er viktig.

Hvis dere har identifisert at dere har forårsaket eller bidratt til brudd på arbeidstaker- og menneskerettigheter, miljøvern eller antikorrupsjon håndteres det gjennom å sørge for, eller samarbeide om, gjenoppretting (**trinn 6**). Det vil si at skadelidende og rettighetshavere får sin sak hørt og håndtert. Gjenoppretting kan innebære økonomisk erstatning eller kompensasjon, en offentlig beklagelse, eller at en skade på annet vis rettes opp.

Risikobasert

Relevante spørsmål dere kan stille i den første kartleggingen er: Hva leverer vi? Hvor produseres våre varer/materiale? Hvilke innsatsfaktorer inngår i produktet, og hvor er de tilvirket? Dette er nødvendig bakgrunnsinformasjon for å vurdere om det risiko for negativ påvirkning på samfunn, mennesker og miljø i tilknytning til leveransen. Deretter finnes det mange kilder for å vurdere risiko for mennesker, samfunn og miljø basert på produkter, råvarer og land.

Basert på hvilken risiko dere finner, prioriterer dere tiltak for å stanse skade, redusere eller forebygge risiko. Basert på kartleggingen og hvilken effekt tiltakene dere gjør har, må dere kanskje utvikle, eller endre, egne styringssystemer, inkludert retningslinjer og rutiner. Aktsomhetsvurderinger er en kontinuerlig og dynamisk prosess.

Det finnes mange kartleggingsverktøy som kan være nyttige. Dere må finne ut hvilken informasjon dere har i nåværende systemer og hva dere mangler. Å starte med kunnskapsløft i styret er et effektivt steg for å komme i gang med prosessen. Det finnes mange gratis tilgjengelige ressurser for å vurdere risiko, i tillegg til betalingstjenester. Her er et lite utvalg anerkjente kilder for å vurdere risiko:

Navn på kilde	Hva	Lenke
Høyriskolisten, utarbeidet av DFØ	Risiko for menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter på flere produktgrupper.	https://anskaffelser.no/berekraftige-anskaffingar/menneskerettigheter/ho-yrisikolisten
Risikanalyser, utarbeidet av Upphandlingsmyndigheten i Sverige	Risiko for områdene menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljø og korrupsjon i leverandørkjeden på flere produktgrupper.	https://www.upphandlingsmyndigheten.se/risikanalyser/

Leverer tilbud til Oslo kommune

Markedsdialog

Gjennom dialog med markedet kan kommunen få leverandørers oppfatning av risiko, modenhet og særskilte kjennetegn i den aktuelle bransjen anskaffelsen gjelder. Leverandørene kjenner markedet best og kommunen ønsker derfor god informasjon på et tidlig tidspunkt i anskaffelsesprosessen slik at kommunen utformer kravene i anskaffelsen på best måte.

Eksempel på spørsmål i RFI (Request for information):

SAMFUNNSANSVAR	Aktsomhetsvurderinger	1) Hva anser markedsaktøren som den største risikoen for negativ påvirkning på de fire områdene grunnleggende menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold, miljøvern og antikorrupsjon i denne anskaffelsen/markedet? 2) Gjennomfører markedsaktøren aktsomhetsvurderinger angående disse fire områdene? 3) Har markedsaktøren sporbarhetssystem for leverandørkjeden og/eller retningslinjer for underleverandører? 4) Er markedsaktøren kjent med Oslomodellens krav til aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv? 5) Er markedsaktøren omfattet av åpenhetsloven?	<i>Formålet er å undersøke om det er høy risiko for brudd på grunnleggende menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold, miljøvern og antikorrupsjon. Vurderingen brukes for å avgjøre om man skal anvende Oslomodellens krav til aktsomhetsvurderinger og/eller andre tiltak. Dersom markedet er umodent kan det være hensiktsmessig å tilby informasjonsmøte eller bruke forenklede krav.</i>
------------------------------	------------------------------	--	--

Bruk muligheten til å informere oppdragsgiver om risiko i leverandørkjeden, kjennskap til aktsomhetsvurderinger, sporbarhetssystemer og Oslomodellen. Dersom dere er omfattet av åpenhetsloven vil dere være pålagt å utføre aktsomhetsvurderinger angående områdene grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold, da er man som leverandør allerede godt rustet for å levere tilbud som oppfyller kravet til aktsomhetsvurderinger i Oslomodellen. For å oppfylle kravet i sin helhet gjenstår det å inkludere områdene miljøvern og antikorrupsjon i aktsomhetsvurderingene.

Svarskjema

For å forenkle prosessen med å levere tilbud har vi utarbeidet svarskjema som kan benyttes i anskaffelsen. Her svarer man ut punkt for punkt at tilbudet inneholder nødvendig dokumentasjon for å oppfylle kvalifikasjonskravet til aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv.

Gjennom svarskjema får man både som leverandør og oppdragsgiver innsikt i hvilke krav som er overholdt og hvor dokumentasjonen på det foreligger. Det er viktig å følge de føringene som står i konkurransegrunnlaget til den konkrete anskaffelsen om utforming av tilbud. Kvalifikasjonskravet er et obligatorisk krav som viser leverandørens egnethet til å gjennomføre kontraktsforpliktelsene i anskaffelsen. Svarskjemaet kan legges til grunn som bekreftelse for at dere kan dokumentere oppfyllelse av kravet slik det fremgår av konkurransegrunnlaget sammen med faktisk dokumentasjon og henvisninger til denne. Vær derfor nøye med å fylle ut skjemaet riktig og helhetlig.

Utdrag fra svarskjema som både kravsett A og kravsett B inneholder:

1. Leverandørens forpliktelse til å arbeide med aktsomhetsvurderinger	
Dokumentasjonskrav: Formelle policy/retningslinjer som omfatter en forpliktelse om å etterleve krav til et ansvarlig næringsliv.	
Leverandøren selv har policy/retningslinjer eller tilsvarende dokument for egen virksomhet som forplikter Leverandøren selv til å gjøre aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv angående områdene grunnleggende menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljøvern og antikorrupsjon .	Ja: ☐ Policy/retningslinjer er vedtatt av ledelsen og lagt ved i tilbudet. <i>Henvisninger:</i> Nei: ☐
<i>Sjekkliste for innhold i policy/retningslinjer for ansvarlighet:</i>	
Respekt for menneskerettigheter	Ja: ☐ Henvisning:
Ivaretagelse av anstendige arbeidsforhold	Ja: ☐ Henvisning:
Hindre miljøødeleggelser	Ja: ☐ Henvisning:
Hindre korrupsjon	Ja: ☐ Henvisning:

Utdrag fra svarsjema for kravsett A:

3. Beskrivelse av arbeid med aktsomhetsvurderinger	
Dokumentasjonskrav: Beskrivelser av Leverandørens prosesser og rutiner for hvordan virksomheten jobber med aktsomhetsvurderinger.	
Gi en kort oppsummering av arbeidet her (maks en halv side), i tillegg til avkryssninger i sjekklisten under:	
<i>Sjekkliste for arbeid med aktsomhetsvurderinger som beskrevet i internasjonalt anerkjente rammeverk som FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP) og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper.</i> <i>Leverandør har prosesser og rutiner for å:</i>	
Forankre metoden for aktsomhetsvurderinger i retningslinjer og styringssystemer	Ja: ☐ Nei: ☐
Kartlegge og vurdere faktiske og potensielle negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv som leverandøren enten har forårsaket eller bidratt til, eller som er direkte knyttet til leverandørens forretningsvirksomhet, produkter eller tjenester gjennom leverandørkjeder eller forretningspartnere	Ja: ☐ Nei: ☐
Iverksette tiltak for å stanse, forebygge eller redusere negative konsekvenser basert på kartlegging og vurdering av risiko	Ja: ☐ Nei: ☐
Overvåke og evaluere effekten av iverksatte tiltak.	Ja: ☐ Nei: ☐
Kommunisere med berørte interessenter om arbeidet med aktsomhetsvurderinger, herunder om hvordan brudd, eller risiko er håndtert	Ja: ☐ Nei: ☐
Sørge for, eller samarbeide om, gjenoppretting og erstatning for negative konsekvenser, der det er påkrevd	Ja: ☐ Nei: ☐

Avvisning på grunn av manglende integritet

Oslomodellen innebærer at kommunen ikke skal handle med leverandører som kan knyttes til alvorlige brudd på grunnleggende menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold, internasjonal humanitærrett, miljøvern og antikorrupsjon. Dette betyr at kommunen ikke skal handle med leverandører som direkte eller indirekte medvirker til å opprettholde ulovlig okkupasjon. Regelverket for offentlige anskaffelser gir grunnlag for å avvise leverandører som ikke har den nødvendige integritet.¹ Medvirkning til å opprettholde ulovlig okkupasjon er et eksempel på når en leverandør mangler nødvendig integritet.

Direkte medvirkning til å opprettholde ulovlig okkupasjon er når en leverandør selv står for medvirkningen. Et eksempel er at dere som leverandør tilbyr oppdragsgiver varer eller tjenester gjennom en underleverandør som bidrar til okkupasjon i strid med folkeretten. Det er derfor viktig at dere som leverandører kartlegger leverandørkjeden og får god oversikt over underleverandører.

Indirekte medvirkning innebærer at en leverandør for eksempel medvirker til å opprettholde ulovlig okkupasjon gjennom sine tilknytninger. Dette beror på en konkret vurdering opp mot anskaffelsesforskriftens regler om identifikasjon.² Identifikasjon vil si at man holder leverandøren ansvarlig for feil eller overtredelser begått av bestemte personer eller selskap med tilknytning til leverandøren. Et eksempel er hvor en leverandør mangler nødvendig integritet på grunn av medvirkning til ulovlig okkupasjon og deretter forsøker å omgå avvisning gjennom å opprette et nytt selskap som leverer tilbud til kommunen. Et annet eksempel er at det er identifikasjon mellom et morselskap og et datterselskap. Ut fra praksis holder det ikke med en ren selskapsrettslig forbindelse. Dersom det er samme styrebesetning eller de samme personene har nøkkelroller i begge selskaper taler det for identifikasjon og dermed for indirekte medvirkning.

Manglende integritet kan altså føre til avvisning når man leverer tilbud til Oslo kommune. For å unngå dette er det derfor viktig å foreta veloverveide valg av underleverandører og å ha en ansvarlig innkjøpspraksis. Det kan være nyttig å sjekke [listen over observasjon og utelukkelse av selskaper fra Norges bank](#) når man velger underleverandører eller forretningsforbindelser. Norges bank beslutter observasjon eller utelukkelse for selskaper der det blant annet er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene eller alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner.

Dersom man som leverandør opererer eller har forretningsforbindelser i konfliktområder kan det være lurt å utføre styrkede aktsomhetsvurderinger. Last ned veiledning her ["Heightened Human Rights Due diligence for Business in Conflict-affected Contexts"](#).

Kontraktsoppfølging

Dersom dere har vunnet konkurransen og leverer ytelser til Oslo kommune er det viktig at alle kravene i kontrakten overholdes gjennom hele kontraktsperioden. Dialog og samarbeid er nøkkelen for å få til forbedringer i leverandørkjeden i tråd med kravet til aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv i Oslomodellen. Som et ledd i oppfølgingen kan det være relevant med samarbeidsmøter, innsending av dokumentasjon knyttet til arbeidet med aktsomhetsvurderinger, leverandørrevisjoner og lignende.

En type oppfølging kan være at vi ber dere besvare et egenrapporteringsskjema. Skjemaet gir grunnlag for god dialog og mulig videre oppfølging. Bruk tid på å besvare skjemaet slik at både dere som leverandør og oppdragsgiver har god oversikt over situasjonen i virksomheten og leverandørkjeden angående de fire områdene grunnleggende menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold, miljøvern og antikorrupsjon.

¹ For anskaffelser over nasjonal terskelverdi er det del II § 9-5 (3) bokstav b, og for anskaffelser over EØS-terskelverdi er det del III § 24-2 (3) bokstav i som er relevante.

² Reglene om identifikasjon er oppstilt i anskaffelsesforskriften del III § 24-3, bestemmelsen gjelder tilsvarende for del II, jf. § 9-5 (6)

Utdrag fra egenrapporteringskjema for krav til aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv:

Kartlegge og vurdere faktiske og potensielle negative konsekvenser for mennesker, samfunn og miljø som leverandøren enten har forårsaket eller bidratt til, eller som er direkte knyttet til leverandørens forretningsvirksomhet, produkter eller tjenester gjennom leverandørkjeder eller forretningspartnere			
11	Har dere oversikt over land der hovedkomponenter til varene på avtalen tilvirkes? Beskriv kort.	☐ Ja ☐ Nei ☐ Delvis	
12	Har dere oversikt over hele leverandørkjeden til varene på denne avtalen? Angi prosentandel av varene dere har oversikt over og beskriv kort.	☐ Ja ☐ Nei ☐ Delvis	
13	Beskriv hva dere anser som mest alvorlig risiko for mennesker, samfunn og miljø. Hva er de største risikoene for negative konsekvenser ut fra virksomheten deres (f.eks. tvangsarbeid ved bruk av migranter, HMS, miljødeleggelser)? Hvilke produkter og/eller tjenester på denne kontrakt gjelder det?	Nevn de tre største risikoene:	
14	Har dere kjennskap til om leverandører eller underleverandører har blitt dømt eller listet av internasjonale organisasjoner eller finansielle institusjoner for menneskerettighetsbrudd? Hvis ja, beskriv.	☐ Ja ☐ Nei	
Iverksette tiltak for å stanse, forebygge eller redusere negative konsekvenser basert på kartlegging og vurdering av risiko			
15	Beskriv kort tiltak for å stanse, forebygge eller redusere de negative konsekvensene, ref. spørsmål 13.	Tiltak størst risiko 1: Tiltak størst risiko 2: Tiltak størst risiko 3:	

16	Beskriv kort andre tiltak for å stanse, forebygge eller redusere de negative konsekvensene for mennesker, samfunn og miljø tilknyttet denne avtalen.		
17	Har dere sertifiseringer som er relevante, i leverandørkjeden eller på varer? Hvilke er dette?	☐ Ja ☐ Nei	

Oslomodellens krav til aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv innebærer ikke at dere som leverandør ikke kan ha utfordringer i virksomheten eller leverandørkjeden. Det avgjørende er at man er ærlig, åpen og aktiv i å møte de aktuelle utfordringer ut fra deres egne forutsetninger. Fyll ut egenerklæringsskjemaet på en slik måte at oppdragsgiver får god oversikt og informasjon, både om positive og negative sider. Slik kan vi gjennom dialog og samarbeid arbeide for et mer ansvarlig næringsliv.